

geschiedenis en staatsinrichting CSE GL en TL

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Inzenden scores
- 6 Bronvermeldingen

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit v.w.o.-h.a.v.o.-m.a.v.o.-v.b.o.

Voorts heeft het College voor Examens (CvE) op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet CvE de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende passages van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinerator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinerator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinerator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de gecommiteerde toekomen.
- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Examens.

De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.

- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke gecommiteerde aanwijzen. De beoordeling van de derde gecommiteerde komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
  - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
  - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend, in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
  - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
  - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
  - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
  - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;
  - 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;

- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
  - 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
  - 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
  - 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
  - 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
  - 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.
- NB1 Het College voor Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.
- NB2 Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht.
Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten.
Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht.
Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.
- NB3 Als het College voor Examens vaststelt dat een centraal examen een onvolkomenheid bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.
Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk nadat de onvolkomenheid is vastgesteld via Examenblad.nl verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

NB

- a. Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
  - b. Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden WOLF-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.
- Een onvolkomenheid kan ook op een tijdstip geconstateerd worden dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt. In dat geval houdt het College voor Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen kunnen maximaal 63 scorepunten worden behaald.

Voor dit examen zijn de volgende vakspecifieke regels vastgesteld:

- De vakinhoudelijke argumenten waarvan sprake is in de algemene regel 3.3 moeten voor het vak geschiedenis en staatsinrichting afkomstig zijn uit gezaghebbende, wetenschappelijk verantwoorde publicaties.
- Indien in een antwoord 'voorbeeld van een juist antwoord' staat, bevat het antwoord **voorbeelden** van juiste antwoorden. Het is **geen** opsomming van alle denkbare juiste antwoorden.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Aan het juiste antwoord op een meerkeuzevraag wordt 1 scorepunt toegekend.

Staatsinrichting van Nederland

---

1 maximumscore 1

Thorbecke

2 maximumscore 1

Uit het antwoord moet blijken dat het gaat om een wijziging in de Grondwet van 1848, bijvoorbeeld de invoering van de ministeriële verantwoordelijkheid of de rechtstreekse verkiezingen van de Tweede Kamer.

Vraag	Antwoord	Scores
3	<p>maximumscore 2</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • reden waarom de Tweede Kamer op de hoogte had moeten worden gebracht: vanwege de controlerende taak van het parlement (of een omschrijving daarvan) • het recht dat de Tweede Kamer gebruikte: het budgetrecht (of een omschrijving daarvan) 	<p>1</p> <p>1</p>
4	B	
5	<p>maximumscore 2</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De ridder hoort bij de (rooms-)katholieken • De politieke leider is (H.) Schaepman 	<p>1</p> <p>1</p>
6	<p>maximumscore 1</p> <p>Uit het antwoord moet blijken dat de ridder en zijn schildknaap vechten voor de financiële gelijkstelling van het bijzonder en het openbaar onderwijs / vechten voor het bijzonder onderwijs / hun eigen scholen.</p>	
7	<p>maximumscore 2</p> <p>Uit het antwoord moet blijken dat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • de nieuwe kiezers uit een andere sociale klasse kwamen / arbeiders waren, • die zich aangetrokken voelden tot partijen die voor hun belangen opkwamen / zich niet aangetrokken voelden tot liberale partijen / tot het liberale gedachtegoed 	<p>1</p> <p>1</p>
	<p><i>Opmerking</i></p> <p><i>Aan een antwoord waaruit alleen blijkt dat de nieuwe kiezers op andere partijen stemden, mag geen scorepunt worden toegekend.</i></p>	
8	<p>maximumscore 1</p> <p>Uit het antwoord moet blijken dat een andere verklaring voor de toename van kleine partijen de invoering (in 1918) van het stelsel van evenredige vertegenwoordiging is / het afschaffen van (verkiezingen op basis van) het districtenstelsel (in 1918) is.</p>	

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

9 maximumscore 2

1 = c (= Provinciale Staten)

2 = a (= Eerste Kamer)

3 = d (= Tweede Kamer)

4 = b (= kabinet)

indien vier antwoorden juist

2

indien drie of twee antwoorden juist

1

indien minder dan twee antwoorden juist

0

10 maximumscore 2

wetgevende macht	rechterlijke macht
1 + 4	2 + 3

indien vier antwoorden juist

2

indien drie of twee antwoorden juist

1

indien minder dan twee antwoorden juist

0

11 D

12 B

13 C

14 maximumscore 2

Eerst 3, dan 2, daarna 5, vervolgens 1 en ten slotte 4.

Opmerking

Als door het weglaten van één foutief geplaatst nummer een verder foutloze reeks ontstaat, mag 1 scorepunt worden toegekend.

Historisch overzicht vanaf 1900

---

15 maximumscore 1

Voorbeeld van een juist antwoord is:

Het artikel is (waarschijnlijk) gepubliceerd in een niet-confessionele krant, omdat er in het artikel sprake is van vooruitgang voor de mensheid (die alleen het gevolg is van menselijke activiteit/menselijk verstand) / omdat in een confessionele krant de invloed van God (meer) zou zijn benadrukt / omdat er bij de vermeende vooruitgang in een confessionele krant kanttekeningen zouden zijn geplaatst, zoals moreel/zedelijk verval.

16 B

Vraag	Antwoord	Scores
17	A	
18	<p>maximumscore 1</p> <p>Uit het antwoord moet blijken dat de meeste Engelsen het niet eens waren met hun landgenoot, want men meldde zich massaal voor het leger/de strijd / zij waren enthousiast voor de oorlog.</p> <p><i>Opmerking</i> <i>Alleen als na een juiste keuze een juiste verklaring volgt, mag 1 scorepunt worden toegekend.</i></p>	
19	D	
20	<p>maximumscore 2</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ontwikkeling: (het totaal van) de aangevoerde lading in Nederlandse havens daalde • maatregel: de Nederlandse regering zette een distributiesysteem op / verstrekke bonkaarten 	<p>1</p> <p>1</p>
21	D	
22	<p>maximumscore 1</p> <p>Een voorbeeld van een juist antwoord is (één van de volgende):</p> <ul style="list-style-type: none"> – Deze landen hadden kort daarvoor nog oorlog met elkaar gevoerd. – Duitsland en de Sovjet-Unie hadden verschillende politieke systemen. – De Sovjet-Unie werd door Duitsland als een bedreiging gezien (angst voor wereldrevolutie). 	
23	<p>maximumscore 1</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is (één van de volgende):</p> <ul style="list-style-type: none"> – Lenin was de leider van de Russische Revolutie / van het vaderland. – Lenin heeft het communisme ingevoerd. – Het opgebaarde lichaam van Lenin is propaganda voor het communisme. – Lenin was de stichter van de Sovjet-Unie. – Opvolgers wilden laten zien in welke traditie zij stonden. 	
24	<p>maximumscore 1</p> <p>Uit het antwoord moet blijken dat de discussie pas na 1990 mogelijk werd, omdat na de val van het communisme / het uiteenvallen van de Sovjet-Unie de macht van het communisme/de invloed van de communistische leiders/ideologie verdween/verminderde (onder andere als gevolg van glasnost en perestrojka).</p>	
25	A	

Vraag	Antwoord	Scores
26	maximumscore 2 Voorbeelden van juiste antwoorden zijn (twee van de volgende): <ul style="list-style-type: none"> – het bloot staan aan verbaal en/of fysiek geweld – het uitsluiten van een vereniging, een beroep en/of een opleiding – een verbod tot het betreden van winkels/delen van een stad/dorp – het niet toestaan van 'gemengde' huwelijken	
	per juist voorbeeld	1
27	maximumscore 1 Uit het antwoord moet blijken dat het gaat om een bij de bron passende vorm van persoonsverheerlijking (bijvoorbeeld: 'Stalin nog laat aan het werk voor het volk').	
28	C	
29	maximumscore 2 Voorbeeld van een juist antwoord is: <ul style="list-style-type: none"> • Collaboratie (één van de volgende):<ul style="list-style-type: none"> – De studenten steunden met het ondertekenen de Duitsers/nazi's/bezetters. – De studenten gaven de indruk te willen samenwerken met de Duitsers/nazi's/bezetters. • Aanpassing (één van de volgende):<ul style="list-style-type: none"> – De studenten wilden doorstuderen/doorgaan met hun dagelijks leven / de studenten waren bang en deden wat er gevraagd werd. – De studenten waren bang om gezien te worden als lid van het verzet.	1 1
30	maximumscore 1 Uit het antwoord moet blijken dat veel Nederlanders verontwaardigd waren, omdat Soekarno's vriendschappelijk contact met de vijand/Japan (in oorlogstijd) als verraad/collaboratie werd beschouwd.	
31	maximumscore 2 Uit het antwoord moet aan de hand van verschillende militaire gebeurtenissen blijken dat het gaat om gebeurtenissen die het verloop van de Tweede Wereldoorlog ingrijpend bepaald hebben, bijvoorbeeld (twee van de volgende combinaties): <ul style="list-style-type: none"> – D-day; het begin van de bevrijding van West-Europa. – Pearl Harbor; de Verenigde Staten gaan meedoen aan de oorlog. – De Duitse aanval op de Sovjet-Unie; Duitsland gaat zijn eerste nederlaag tegemoet. – Het wapen van de atoombom; Japan beëindigt de strijd in Azië.	
	per juiste combinatie van gebeurtenis en verklaring	1

Vraag	Antwoord	Scores
32	D	
33	<p>maximumscore 2</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De naam van de man is: (David) Ben Goerion • De man wilde een Joodse staat stichten, omdat hij vond dat de overlevenden van de Holocaust/concentratie- en vernietigingskampen een veilige woonplaats moesten hebben 	<p>1</p> <p>1</p>
34	D	
35	<p>maximumscore 2</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <p>De regering van de Verenigde Staten nam het initiatief tot het Marshallplan, omdat (West-) Europa als een groot afzetgebied gezien werd voor Amerikaanse producten. Het Marshallplan had tot doel de economie in (West-)Europa weer op gang te brengen en de armoede te verminderen, waardoor het communisme minder kans kreeg zich uit te breiden.</p> <p>indien drie begrippen juist worden gebruikt</p> <p>indien twee begrippen juist worden gebruikt</p> <p><i>Opmerking</i> <i>De begrippen moeten in een juiste onderlinge samenhang en betekenis worden gebruikt.</i></p>	<p>2</p> <p>1</p>
36	<p>maximumscore 2</p> <p>Voorbeeld van een juist antwoord is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • De bron is bruikbaar voor dit onderzoek, omdat de bron over de oorlogstactiek van de Indonesische/nationalistische strijders (in 1949) gaat • De bron is niet betrouwbaar voor dit onderzoek, omdat de schrijver alleen de Nederlandse visie op Indonesische/nationalistische strijders geeft / niet ook de Indonesische visie geeft / alleen meningen geeft (en geen feiten) / het niet duidelijk is of de schrijver een ooggetuige is/zelf in Indonesië is geweest 	<p>1</p> <p>1</p>

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

37 maximumscore 1

Voorbeeld van een juist antwoord is (één van de volgende):

- persoon: A. Kuyper
Deze persoon heeft een belangrijke rol gespeeld in de Nederlandse geschiedenis, omdat hij de eerste (confessionele) politieke partij van Nederland oprichtte (de ARP) / een belangrijke rol heeft gespeeld bij de emancipatie van de protestanten/in de schoolstrijd.
- persoon: H. Colijn
Deze persoon heeft een belangrijke rol gespeeld in de Nederlandse geschiedenis, omdat hij verantwoordelijk was voor de aanpak van de economische crisis (in de periode 1933-1939).
- persoon: W. Drees
Deze persoon heeft een belangrijke rol gespeeld in de Nederlandse geschiedenis, omdat hij de basis heeft gelegd voor de verzorgingsstaat / onder zijn leiding de soevereiniteitsoverdracht aan Indonesië werd getekend/de wederopbouw plaatsvond.

Opmerking

Alleen als na een keuze voor een persoon een juist, historisch argument gegeven wordt, waaruit blijkt dat deze persoon een belangrijke rol heeft gespeeld in de Nederlandse geschiedenis, mag 1 scorepunt worden toegekend.

38 maximumscore 2

- 1 = gevolg van
- 2 = oorzaak voor
- 3 = oorzaak voor

indien drie antwoorden juist	2
indien twee antwoorden juist	1
indien minder dan twee antwoorden juist	0

39 C

40 maximumscore 1

Voorbeeld van een juist antwoord is (één van de volgende):

- de bouw van de Berlijnse Muur (1961)
- het Verdrag van Wenen (1961)

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

41 maximumscore 2

Voorbeeld van een juist antwoord is:

- De aanleiding voor de Nederlandse steun aan Israël was: de (Jom Kippoer) oorlog van 1973 / Israël werd aangevallen 1
- Een historische reden voor de Nederlandse steun aan Israël was (één van de volgende): 1
  - (als een reactie op de verschrikkingen van) de Holocaust
  - de (godsdienstige) verbondenheid die veel Nederlandse christenen voelden met Israël/het oude Bijbelse volk

42 E

43 maximumscore 1

Voorbeeld van een juist antwoord is (één van de volgende):

- De economie loopt vast/groeit niet.
- Er is een gebrek aan openheid/geen ruimte voor kritiek.

44 maximumscore 1

Eerst beschrijving 4, dan 2, vervolgens 3 en ten slotte 1.

Opmerking

Er is maar één juiste volgorde.

45 maximumscore 2

- 4 (= economische groei) 1
- 5 (= het poldermodel) 1

46 C

47 maximumscore 1

Eerst 1, dan 3 en ten slotte 2.

Opmerking

Er is maar één juiste volgorde.

5 Inzenden scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per examinator in het programma WOLF.
Zend de gegevens uiterlijk op 20 juni naar Cito.

6 Bronvermeldingen

- bron 1   naar: G. Hooykaas, De briefwisseling van J.R. Thorbecke, Deel 5, 1845-1853, Den Haag 1996, pag. 111-112.
- bron 2   naar: J. en A. Romein, De lage landen bij de zee. Een geschiedenis van het Nederlandse volk, Amsterdam 1973, pag. 474.
- bron 3   naar: http://www.parlement.com/id/vh8lnhrre0zr/van_censuskiesrecht_naar_algemeen
- bron 4   <http://www.geheugenvannederland.nl/?/zoom/index/&language=nl&i=http%3A%2F%2Fresolver.kb.nl%2Fresolve%3Furn%3Durn%3Aagv%3AKDC01%3A31768%26size%3Dlarge>
- bron 5   http://www.parlement.com/id/vh8lnhrp1x0h/verkiezingen_1918
- bron 6   eigen beheer Cito/CvE
- bron 7   afbeelding 1: <http://anp-archieff.nl/page/47683/nl>
afbeelding 2: <http://anp-archieff.nl/page/91399/nl>
afbeelding 3: <http://anp-archieff.nl/page/48418/nl>
afbeelding 4: <http://anp-archieff.nl/page/47943/nl>
afbeelding 5: <http://www.spaarnestadphoto.nl>
- bron 8   naar: Het Nieuws van den Dag, 1 januari 1900.
- bron 9   naar: Nieuwsblad van het Noorden, 26 juni 1901.
- bron 10   eigen beheer Cito/CvE (naar: <http://zum.de/whkmla/region/xeuropa.html>)
- bron 11   L. Macdonald, 1914. Dagen van hoop, Amsterdam 2005, pag. 55.
- bron 12   naar: Nieuwe Rotterdamsche Courant, 22 oktober 1918.
- bron 13   naar: De Bosatlas van de geschiedenis van Nederland, Groningen 2011, pag. 389.
- bron 14   <http://russian-front.com/wp-content/uploads/2007/08/stalin.jpg>
- bron 15   naar: Chr.R. Browning en J. Mattäus, The Origins of the Final Solution: the Evolution of Nazi-Jewish Policy, September 1939-March 1942, Lincoln 2004, pag. 259.
- bron 16   <http://www.geheugenvannederland.nl/?/nl/items/MHM01:F999203/&p=1&i=2&t=5&st=soekarno%20japan&sc=%28cql.serverChoice%20all%20soekarno%20%20AND%20japan%29/&wst=soekarno japan>
- bron 17   naar: J.C.H. Blom e.a., Geschiedenis van de Joden in Nederland, Amsterdam 2004, pag. 356.
- bron 18   http://www.yadvashem.org/yv/en/exhibitions/this_month/images/november/14.jpg
- bron 19   naar: R. Kok, Koloniale oorlog 1945-1949: van Indië naar Indonesië, Amsterdam 2009, pag. 184.
- bron 20   naar: W. Melching en M. Stuivenga, Ooggetuigen van de Koude Oorlog in meer dan honderd reportages, Amsterdam 2007, pag. 117-119.
- bron 21   <http://anp-archieff.nl/page/69150/nl>
- bron 22   <http://www.cvce.eu>
- bron 23   naar: M. Gorbatsjov, Perestrojka. Een nieuwe visie voor mijn land en de wereld, Utrecht 1987, pag. 17.
- bron 24   tekst 1: M. van der Velde, Oleg Popow. Mijn leven als clown, Houten 2006, pag. 119.
tekst 2: J. Brooman e.a., Chronoscoop. Van Rusland tot Sovjetunie, 1900-1953, Amsterdam 1990, pag. 35.
tekst 3: J. Löwenhardt, Het Russische Politburo, Assen 1978, pag. 59-61.
tekst 4: J. Brooman e.a., Chronoscoop. Van Rusland tot Sovjetunie, 1900-1953, Amsterdam 1990, pag. 23.